

การดำเนินชีวิตตามหลักทิศ 6 ในพุทธปรัชญาเถรวาท LIVING A LIFE ACCORDING TO THE PRINCIPLES OF 6 DIRECTIONS IN THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY

สมฤดี จันทรงกล้า*
พระสุทธิสารเมธี, ดร.**

วันรับ 14 / มิถุนายน / 2564

ตรวจสอบ 17-20 / มิถุนายน / 2564

ตอบรับ 27 มิถุนายน / 2564

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การดำเนินชีวิตตามหลักทิศ 6 ในพุทธปรัชญาเถรวาท” เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative study) แบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาหลักการดำเนินชีวิต 2) เพื่อศึกษาหลักทิศ 6 ในพุทธปรัชญาเถรวาท 3) เพื่อวิเคราะห์การดำเนินชีวิตตามหลักทิศ 6 ในพุทธปรัชญาเถรวาท

ผลการวิจัยพบว่า

1. ชีวิตมนุษย์ เป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ต้องทนต่อการเปลี่ยนแปลงของ

สังคม เพราะในปัจจุบันนี้มีปัจจัยหลายอย่าง que เข้ามากระทบต่อการดำเนินชีวิต การดำเนินชีวิตไม่ว่าแบบใดหากขาดความตระหนักในหน้าที่บทบาทความรับผิดชอบมนุษย์จะปราศจากคุณค่าที่มนุษย์จะมีชีวิตที่ผาสุกได้ควรมีหลักยึดเหนี่ยวจิตใจในการดำเนินชีวิตไม่ข้องเกี่ยวกับอบายมุข ให้ความสำคัญกับหน้าที่ของตนเองและปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเข้าใจรู้ในหน้าที่บทบาทความสัมพันธ์ของคนรอบข้างเป็นสำคัญ

2.หลักทิศ 6 เป็นหลักธรรมที่ บุคคลจะพึงทำหน้าที่ต่อกันด้วยหน้าที่ที่บริสุทธิ์ที่มนุษย์พึง

*ศาสตราจารย์บัณฑิต สาขาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

E-mail. somrudee2515@hotmail.com

**อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ประจำหลักสูตร ศาสนาศาสตราจารย์บัณฑิต สาขาพุทธศาสนาและปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ปฏิบัติต่อสังคม ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติที่สามารถส่งเสริมการดำเนินชีวิตของมนุษย์ให้ดีขึ้น ทั้งในส่วนปัจเจกและส่วนรวม ช่วยให้ปัจเจกบุคคล สามารถดำเนินชีวิตส่วนตัวได้อย่างมีความสุข และสังคมส่วนรวมก็ดำรงอยู่อย่างปกติสุขด้วยอันมีหน้าที่ 6 ประเภท ได้แก่ 1. ทิศเบื้องหน้า บิดามารดา 2. ทิศเบื้องขวา ครูอาจารย์ 3. ทิศเบื้องหลัง ภรรยา 4. ทิศเบื้องซ้าย มิตรอำมาตย์ 5. ทิศเบื้องล่าง ลูกจ้าง ทาส กรรมกร 6. ทิศเบื้องบน สมณะพราหมณ์

3.การดำเนินชีวิตตามหลักทิศ 6 เป็นวิธีการส่งเสริมต่อการปฏิบัติหน้าที่ ที่ถูกต้อง อันมนุษย์พึงปฏิบัติต่อกัน ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ทำให้คุณภาพชีวิต และสภาพของสังคม ที่แวดล้อมตัวเราดีขึ้น เพราะทุกคนรู้หน้าที่และมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ที่จะพึงปฏิบัติต่อผู้อื่น ที่ตนเกี่ยวข้องด้วย การดำเนินชีวิตเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องดำเนินไปให้มีคุณภาพ อาศัยองค์ประกอบของชีวิต ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาชีวิตให้มีคุณค่า และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข

คำสำคัญ : การดำเนินชีวิต, หลักทิศ 6, พุทธปรัชญาเถรวาท,

Abstract

The objectives of this thesis were as follows: 1) to study the principles of living, 2) to study the 6 Directions in Theravada Buddhist philosophy, and 3) to analyze the lifestyle according to the 6 Directions in Theravada Buddhist philosophy. The data of this qualitative research were collected from the Tipitaka, textbooks, research works, theses, and articles on the concept of living and interrelated practice of human duty in the concept of Theravada Buddhist

philosophy. The data were analyzed, summarized and presented in a descriptive method.

The study results were found that:

1) Human life is an essential element in development in every dimension in order to cope with the changes in society. Living a life without duty and responsibility concentration can become worthless. Humans can live a happy life by not in connection with causes of ruin. At the same time, they have to realize their own duty and treat the others suitable to their roles and relations.

2) The 6 Directions in Theravada Buddhist philosophy are the principles that individuals should practice to promote a good human life individually and socially. These principles help make individuals live a happy life and make society establish calmly and normally. The 6 Directions are 6 types of duty; 1. The direction in front refers to duty of parents and children, 2. The direction in the right refers to duty of teachers and students, 3. The direction behind refers to a husband and a wife, 4. The direction in the left refers to the duty of friends and associates, 5. The direction below refers to the duty of workmen and masters, and 6. The upper direction refers to the duty of monks and lay-people.

3) Living a lifestyle according to the 6 Directions is the way to promote the practice of the right duty that humans

should treat one another. In daily life, these principles can help improve life quality, social conditions and environments because everyone understands and follows one's own duty and responsibility. It is necessary to live a life with quality and value for the happiness and peacefulness of oneself and society.

Keywords: Lifestyle, The 6 Directions, Theravada Buddhist Philosophy

บทนำ

การดำเนินชีวิตของคนไทยในสังคมปัจจุบันนี้ พบว่า สังคมแปรเปลี่ยนจากอดีตมากมีการปรับเปลี่ยนวิถีความเป็นไปในทางที่ยึดติดอยู่กับวัตถุนิยม แสวงหาความต้องการของตนเองส่วนใหญ่เพื่อเติมเต็มชีวิตความเป็นอยู่ ไม่สนใจขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่สั่งมาในอดีตของสังคมไทยแทบจะทุกระดับกลืนสลายไปกับการเปลี่ยนแปลงที่กำลังดำเนินไป สังเกตได้จากที่สังคมไทยในอดีตจะเป็นไปในลักษณะของครอบครัวขนาดใหญ่ที่มีปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา รวมกันอยู่ในครอบครัวเดียว เป็นลักษณะของครอบครัวขนาดใหญ่ อบอุ่นให้ความสำคัญซึ่งกันและกัน เอื้ออาทรกัน ความสัมพันธ์ที่มีลักษณะความแน่นแฟ้น ใส่ใจกันและกันมีการช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน แต่ในสภาพการดำเนินชีวิตในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลง ใครมีโอกาสมากกว่ากัน มีวิธีการ เล่ห์เหลี่ยมในการดำเนินชีวิต แม้กระทั่งความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวก็เปลี่ยนไป ผู้ด้อยโอกาสอยู่ยาก หรือแม้ก็ไม่สามารถอยู่ได้ คนในสังคมไม่รู้หน้าที่ของตนเอง ไม่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ ของคนในครอบครัวเดียวกัน แต่ออกสู่สังคมที่มีขนาดใหญ่ขึ้นและต้องเผชิญกับปัญหา

การอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม และเป็นสาเหตุให้การดำเนินชีวิตล้มเหลว ผิดพลาด

หลักธรรมทิศ 6 ในพระพุทธศาสนา คือ การกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบให้บุคคลในสังคม ทุกคนต้องมีหน้าที่อันพึง ในขณะเดียวกัน ตนเองก็มีสิทธิได้รับความอนุเคราะห์ หรือการปฏิบัติจากผู้อื่น ที่ตนเกี่ยวข้องด้วยเหมือนกัน นั่นหมายความว่า ทุก ๆ คนมีทั้งหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติและมีสิทธิอันชอบธรรมที่จะได้รับการปฏิบัติตอบ ทั้งนี้ถ้าเพราะหากบุคคลต้องมีหน้าที่ปฏิบัติต่อผู้อื่นแต่เพียงฝ่ายเดียว โดยไม่มีสิทธิได้รับการอนุเคราะห์จากผู้นั้นตอบแทนบ้าง ย่อมไม่มีใครพอใจเมื่อไม่มีใครพอใจบ่อยเข้าก็เลิกที่จะปฏิบัติ เพราะฉะนั้น หลักทิศ 6 จึงจำแนกความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่มีต่อมนุษย์ และเป็นสัมพันธ์ภาพอันดีงามที่มนุษย์ทุกคนพึงปฏิบัติ

ธรรมชาติของมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ไม่มีใครสามารถดำรงชีวิตอยู่ตามลำพังเพียงคนเดียวได้ ต้องมีปฏิสัมพันธ์เกี่ยวข้องหรือรวมตัวกัน และต้องมีการปฏิสัมพันธ์ตามที่พระพุทธเจ้าได้จำแนกไว้ในเรื่องทิศ 6 มนุษย์ทุกคนปฏิบัติหน้าที่ของตนโดยสมบูรณ์ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่ง ถ้าทุกคนมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนโดยไม่บกพร่อง การอยู่ร่วมกันในสังคมย่อมอยู่ด้วยกันด้วยความผาสุก ชีวิตส่วนตัวของแต่ละบุคคลจะมีความเจริญรุ่งเรืองซึ่งจะส่งผลให้สังคมโดยรวมมีสันติสุขและเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นอีกด้วย ความรับผิดชอบคือความตั้งใจปฏิบัติภารกิจหน้าที่ การงานของตนให้ประสบความสำเร็จเรียบร้อยถูกต้อง และตรงต่อเวลาด้วยความสุจริต เต็มที่ เต็มใจ เต็มความสามารถ ฉะนั้น ความรับผิดชอบจึงจัดว่าเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการดำเนินชีวิต และปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ ทั้งภารกิจในหน้าที่โดยตรง เช่น เป็นบิดามารดา เป็นบุตรธิดา เป็นสามีภรรยา เป็นต้น ทางการกิจในหน้าที่การงาน ในตำแหน่งต่าง ๆ เป็น

ผู้บังคับบัญชา เป็นผู้ใต้บังคับบัญชา เป็นผู้นำ เป็นผู้ตาม เป็นต้น

หากครอบครัวใดสมาชิกภายในครอบครัว คือ บิดา มารดา และบุตร ทำตัวเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว นั่นคือ รู้จักหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ไม่ขาดตกบกพร่องครอบครัวนั้นก็จักอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข และความมั่นคงในชีวิต ในทางตรงกันข้ามหากครอบครัวที่มีสมาชิกละเลยต่อหน้าที่ของตนขาดความรับผิดชอบ คือ บิดาทำงานได้เงินมาแล้วไม่นำมาใช้จ่ายเลี้ยงบุตรเลี้ยงภรรยาแต่กลับนำไปใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายที่ไม่จำเป็นเช่น การเล่นเกมพนัน ดื่มสุรา เป็นต้น ส่วนภรรยาก็ไม่เป็นแม่บ้านที่ดี ชอบเล่นเกมพนัน หรือเที่ยวเตร่นอกบ้านอย่างนี้ เป็นต้น บุตรเมื่อถูกบิดา มารดาทอดทิ้งเช่นนั้นก็จะเกิดความรู้สึกที่ไม่ดีหลายอย่างต่อบิดา มารดา เช่น อาจจะคิดว่าบิดา มารดาไม่รักตน ไม่สนใจตนทอดทิ้งตอน และส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ โดยเฉพาะด้านการศึกษา ปัญหาที่จะตามมาก็คือ บุตรอาจไม่สนใจการศึกษาเล่าเรียนหันไปสนใจสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เข้ากลุ่มที่นำไปเสียหาย ไม่สนใจการเรียน นั้นส่งผลให้เกิดข้อผิดพลาดในการดำเนินชีวิต สุดท้ายก็อาจจะดำเนินชีวิตผิดพลาดเสียคน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่ของตนในการดำเนินชีวิต ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าปัจจุบันผิดรูปแบบที่ควรจะเป็น ขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ในหน้าที่วินัยของแต่ละคน ซึ่งเป็นปัญหาที่นับวันทวีความรุนแรงมากขึ้น ปัญหาอาชญากรรม ผิดหวัง เสียใจ ประชดฆ่าตัวเองเพื่อเรียกร้อง ฆ่าพี่ น้อง พ่อ แม่ คนรอบข้าง ซึ่งล้วนเป็นความคิดแบบอย่างที่ไม่ดีที่ขาดความเข้าใจในเรื่องของหน้าที่ ความสัมพันธ์ และความสำคัญของการมีชีวิตอยู่ในสังคม ผู้วิจัยจึงมีความเห็นว่า การส่งเสริมในเรื่องของการปฏิบัติตน และการดำเนินชีวิตนั้นตามครรลองของชาวพุทธ หลักธรรมเรื่องทศ 6

สามารถนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักการดำเนินชีวิต
2. เพื่อศึกษาทศ 6 ในพุทธปรัชญาเถรวาท
3. เพื่อวิเคราะห์การดำเนินชีวิตตามหลักทศ 6 ในพุทธปรัชญาเถรวาท

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยศึกษาเรื่องการดำเนินชีวิตตามหลักทศ 6 ในพุทธปรัชญาเถรวาท ครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพคือสำรวจและรวบรวม เอกสารข้อมูลทั้งเอกสารปฐมภูมิคือพระไตรปิฎก และเอกสารทุติยภูมิทางวิชาการอื่น ๆ ที่เป็นผลงานวิจัยของท่านผู้รู้ด้านพระพุทธศาสนา อันเป็นที่ยอมรับของนักวิชาการทั่วไป โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารในชั้นปฐมภูมิคือ พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหาจุฬาราชวิทยาลัย
2. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารในชั้นทุติยภูมิคือ อรรถกถา ฎีกา หนังสือและเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลดังนี้
 1. ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย
 2. ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ การดำเนินชีวิตตามหลักทศ 6 ในพุทธปรัชญาเถรวาท
 3. ศึกษาจากบทความ วารสาร ความรู้ทั่วไป จากสื่อทางอินเทอร์เน็ต
3. นำข้อมูลที่ได้มาศึกษาวิเคราะห์ตามประเด็นสำคัญที่กำหนดไว้ เพื่อเรียบเรียงหมวดหมู่แล้วลำดับขั้นตอนจัดพิมพ์รูปเล่มเป็นวิทยานิพนธ์
4. เสนอผลการศึกษาค้นคว้าโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

ผลของการวิจัย

1. หลักการดำเนินชีวิต มนุษย์เมื่ออยู่ร่วมกันเป็นสังคม จำเป็นต้องมีรูปแบบในการดำเนินชีวิต หรือเรียกอีกอย่างว่า หลักการดำเนินชีวิต เพื่อให้วิถีชีวิตมีการเป็นอยู่ที่สบาย และพัฒนาถึงความสมบูรณ์ตามเป้าหมายของแต่ละบุคคล เพื่อให้ทราบถึงหลักการดำเนินชีวิต ดังจะได้ศึกษาต่อไปนี้

การดำเนินชีวิต หมายถึง วิถีการดำเนินชีวิตของบุคคล โดยที่ลักษณะของพฤติกรรมต่าง ๆ จะเป็นตัวบ่งบอกถึง รูปแบบการดำเนินชีวิตแต่ละแบบและอีกนัยหนึ่งคือพฤติกรรมในการเข้าสังคม ในการบริโภค ในการหาความบันเทิง การพักผ่อนหย่อนใจใช้เวลาว่าง และการแต่งตัว ล้วนเป็น ส่วนประกอบของรูปแบบการดำเนินชีวิต รูปแบบการดำเนินชีวิตจะถูกดำเนินเป็นอุปนิสัย เป็นวิธีประจำที่กระทำสิ่งต่าง ๆ การจัดกลุ่มรูปแบบการดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละส่วนซึ่งแต่ละระดับได้รับความสนใจต่างกัน การวิเคราะห์รูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้มีชื่อเสียงและนักธุรกิจในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งนิยมใช้ในการวางบุคคลตามระบบค่านิยมและ รูปแบบการดำเนินชีวิต การพัฒนาตั้งอยู่บนพื้นฐานของขั้นความต้องการของ Maslow แนวคิดทางสังคม และเกณฑ์การดำเนินชีวิตแนวนอนและแนวตั้ง

1. เกณฑ์ตามแนวนอน (Horizontal Dimension) อันแสดงความคิดพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของบุคคลแต่ละบุคคล ประกอบด้วย 3 ลักษณะ ไว้ดังนี้

1.1. การดำเนินชีวิตแบบยึดถือหลักการ ได้แก่ผู้ที่ยึดถือความเชื่อและหลักเกณฑ์เป็นแนวทางกำหนดการตัดสินใจของตนมากกว่าที่จะใช้ความรู้สึกเหตุการณ์ หรือความพอใจเป็นเกณฑ์ คนกลุ่มนี้จะทำการตัดสินใจเลือกอิงกับทัศนะของเขาที่มีต่อโลกที่อยู่ล้อมรอบตัวเขา

1.2. การดำเนินชีวิตแบบยึดถือสถานภาพ ได้แก่ผู้ที่ยึดถือการกระทำ ความเห็นชอบ และความคิดเห็นของผู้อื่นที่มีต่อตนเป็นสำคัญ หรือจะกระทำเพื่อให้ผู้อื่นชอบพอ บุคคลกลุ่มนี้จะเป็นผู้ตัดสินใจเลือก โดยอิงกับปฏิกิริยาและความคิดเห็นของผู้อื่น

1.3. การดำเนินชีวิตแบบยึดถือการกระทำ ได้แก่ผู้ที่ปรารถนาอยากจะทำกิจกรรมทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ต้องการมีประสบการณ์ใหม่ ๆ ที่หลากหลาย รวมทั้งต้องการเสี่ยงภัย ดังนั้น บุคคลกลุ่มนี้จะเป็นผู้ที่ถูกผลักดันให้ทำการใด ๆ เพราะปรารถนาในความหลากหลายและต้องการจัดการกับความเสี่ยง

2. เกณฑ์ตามแนวตั้ง (Vertical Dimension) จะใช้ทรัพยากรของตนเอง เป็นเกณฑ์ในการแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ

2.1 ระดับทรัพยากรน้อยที่สุด (Abundant Resource)

2.2 ระดับทรัพยากรมากที่สุด (Minimal Resource) จากเกณฑ์ทั้งสอง สามารถแบ่งประเภทของรูปแบบการดำเนินชีวิตออกเป็น 8 กลุ่ม ในแต่ละกลุ่มจะมีลักษณะพฤติกรรมที่แตกต่างกัน การจำแนกรูปแบบการดำเนินชีวิต

1) กลุ่มผู้สมหวังในชีวิต (Actualizers) เป็นกลุ่มที่มีความสำเร็จในชีวิต มีรายได้สูงที่สุดและทรัพยากรเป็นจำนวนมากที่

2) กลุ่มผู้มีชีวิตที่สมบูรณ์ (Fulfilleds) เป็นพวก “มืออาชีพ” ที่มีการศึกษาดียึดถือหลักการ มีความรับผิดชอบและสูงด้วยวุฒิภาวะ

3) กลุ่มผู้อนุรักษนิยม (Believers) ประกอบด้วยผู้บริโภคที่เป็นพวกอนุรักษนิยม รายได้ พอประมาณ

4) กลุ่มผู้ประสบความสำเร็จ (Achievers) เป็นกลุ่มที่มีรายได้มากยึดถือสถานภาพประสบ

ความสำเร็จในอาชีพการงานของตน

5) กลุ่มผู้มุ่งมั่นพยายาม (Strivers) ประกอบด้วย บุคคลที่มีค่านิยมคล้ายกับของพวกกลุ่มผู้ ประสบความสำเร็จ (Achievers) แต่มีทรัพยากรทางจิตวิทยา สังคมและเศรษฐกิจ

6) กลุ่มผู้แสวงหาประสบการณ์ใหม่ (Experiencers) กลุ่มนี้มีทรัพยากรมากยึดถือการกระทำ มีความกระตือรือร้น ชอบกีฬาการออกกำลังกาย การเสี่ยงภัย และกิจกรรมทางสังคม

7) กลุ่มนักปฏิบัติ (Makers) เป็นกลุ่มที่มีทรัพยากรน้อย ยึดถือการกระทำเป็นผู้ที่ช่วยตัวเอง ได้มีหนทางอนุรักษ์นิยมทางความเป็นอยู่ในครอบครัวและทางการเมือง

8) กลุ่มผู้ดิ้นรน (Struggles) ประกอบด้วย บุคคลที่มีรายได้ได้น้อยที่สุด และมีทรัพยากรน้อย ที่สุดในกลุ่ม Self-orientation เนื่องจากมีทรัพยากรจำกัดและการศึกษาจึงมีชีวิตอยู่อย่างจำกัดจำเป้น (โสภา ขปิลมันน์, 2534, หน้า 26)

องค์ประกอบที่สำคัญของชีวิต ในทัศนะของพุทธศาสนา สิ่งที่เราเรียกว่า “ชีวิต” มีองค์ประกอบใหญ่ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นรูปธรรม กับส่วนที่เป็นนามธรรม อย่างที่เราเข้าใจกันทั่วไปว่า เป็นเรื่องของกายกับเรื่องของจิต องค์ประกอบใหญ่ทั้งสองส่วนรวมอยู่ในสิ่งที่เรียกว่า ชั้น 5 ซึ่ง ประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2539, หน้า 145)

จะสังเกตว่า ในส่วนประกอบทั้ง 5 ที่กล่าวข้างต้นนั้น ส่วนที่เป็นรูปธรรมหรือกายภาพมีอยู่ เฉพาะในชั้น 5 ข้อที่ 1 (รูป) เพียงข้อเดียวเท่านั้น ที่เหลืออีก 4 ข้อ คือ เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาณ นั้น เป็นส่วนที่เราอาจนิยามว่าเป็นนามธรรม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2546, หน้า 36)

ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น ชั้น 5 หรือส่วน

ประกอบแต่ละส่วน ก็มีส่วประกอบย่อยของมันอีก จำนวนมากบ้าง น้อยบ้าง ตามลักษณะของชั้น 5 นั้น ๆ ตัวอย่างเช่น รูป หรือส่วนประกอบที่จัดว่า เป็นส่วนกายภาพนั้น มีส่วนประกอบย่อยลงไปอีกถึง 28 อย่าง ในจำนวนนี้ ส่วนประกอบที่เราคุ้นเคยกันโดยมากคือ เรื่องของธาตุทั้ง 4 (ดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “มหาภูตรูป”) อันได้แก่ ปฐวีธาตุ (ธาตุดิน) คือ บรรดาสิ่งที่มีสภาพเป็นของแข็ง กินเนื้อที่ อาโปธาตุ (ธาตุน้ำ) คือ ของเหลว หรือสภาวะที่ดูดซึม เตโชธาตุ (ธาตุไฟ) คือ อุณหภูมิ หรือสภาวะที่แผ่ความร้อน และวาโยธาตุ (ธาตุลม) คือ สภาวะที่เคลื่อนไหว ส่วนประกอบย่อยอื่น ๆ มีอยู่อีกมากมาย จะไม่นำมากกล่าวในที่นี้ เพราะเห็นว่าเป็นรายละเอียดที่เกินกว่าวัตถุประสงค์ของผู้ศึกษา

การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธศาสนา การพัฒนากาย (กายภาวนา) คือ การพัฒนาอินทรีย์ 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งเป็นสิ่งเชื่อมต่อกับอารมณ์ทั้ง 6 ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อารมณ์ที่ใจรับรู้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2551, หน้า 15) การพัฒนาศีล (ศีลภาวนา) คือ การฝึกฝนด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริต ทางกายและวาจา โดยการอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยดี มีความเกื้อกูล พึงพาอาศัยกัน ไม่เบียดเบียน ไม่ ทำลายกัน เพื่อให้บุคคลสามารถอยู่ร่วมกับคนในสังคมได้อย่างปกติสุข การพัฒนาจิต (จิตภาวนา) คือ การฝึกฝนด้านคุณภาพของจิต การฝึกจิตใจให้เข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ ควบคุมตนได้ดี มีสมาธิ มีกำลังใจสูง ให้เป็นจิตที่สงบ ผ่องใส ปราศจากสิ่งรบกวน หรือทำให้เศร้าหมองโดยเฉพาะการใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้ง และตรงตามความเป็นจริง การพัฒนาด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) คือ การฝึกปรี้อปัญญาให้เกิดความรู้ ความ เข้าใจสรรพสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง จนกระทั่งหลุดพ้น มีจิตใจเป็นอิสระ ผ่องใส เบิกบาน โดย สมบูรณ์ เมื่อปัญญาที่บริสุทธิ์รู้เห็นตามเป็นจริง

นี้เกิดขึ้นแล้ว ก็จะช่วยให้จิตนั้น สงบ มั่นคง บริสุทธิ์ ผ่องใสยิ่งขึ้น

คุณภาพชีวิตที่ดีตามแนวพุทธศาสนา พหุกรรม 4 คือ ธรรมมีอุปการะมาก เป็นเครื่องช่วยให้สามารถสร้างสมความดีอื่น ๆ ทุก อย่าง และช่วยให้ประสบความสำเร็จก้าวหน้าในชีวิต ซึ่งจะนำมาใช้ในการวัดคุณภาพชีวิตว่ามีการพัฒนา กาย ศีล จิต และปัญญา เพื่อนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดี โดยพหุกรรม 4 ประกอบด้วย 1. ปฏิรูปเทสวาสะ : การอยู่ในถิ่นที่ดี มีสิ่งแวดล้อมเหมาะสม 2. สัมปยุตตูปัสสยะ : การสมาคมกับสัตบุรุษ สัตบุรุษ คือ คนดีหรือคนสงบ 3. อัตตสัมมาปณิธิ : การตั้งตนไว้ชอบ ตั้งจิตมุ่งหมายนำตนไปถูกทาง คือ การตั้งตนให้อยู่ในศีลธรรม 4. ปุพเพกตปุญญตา : ความเป็นผู้ได้ทำความดีไว้ก่อนแล้ว การทำความดีไม่ว่าจะเป็นการ ทำบุญ ตักบาตร การไหว้พระหรือนั่งสมาธิ ล้วนเป็นการประพฤตินทางที่ดีทั้งนั้น (ที.ปา. 16/400/293)

การดำเนินชีวิตตามแนวพุทธเศรษฐศาสตร์ พุทธเศรษฐศาสตร์ คือการประยุกต์แนวความคิดทางพุทธศาสนากับหลักเศรษฐศาสตร์ เพื่อให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตโดยสามารถจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ได้ และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยการดำเนินชีวิตแบบทางสายกลาง เข้าใจถึงธรรมชาติของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม พุทธเศรษฐศาสตร์สามารถจัดการกับปัญหาต่าง ๆ อย่างได้ผล โดยผ่านทางแนวคิดเกี่ยวกับความสุขหรือการทำให้มีทุกข์น้อยที่สุด (อภิชัย พันธเสน, 2543, หน้า 22)

ดังจะเห็นได้ว่าแนวความคิดทางพุทธเศรษฐศาสตร์ก็มีความน่าสนใจในการนำมาปรับใช้กับการดำเนินชีวิตประจำ เช่น การเลือกซื้อของเราต้องรู้จักการเลือกบริโภค ซื้อสิ่งของที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตอย่างพอดีหรือที่เรียกว่า “บริโภคอย่างมีประสิทธิภาพ” รวมทั้งการรับรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เรียนรู้ว่าทุกสิ่งในโลกมีเกิดก็

ย่อมมีดับ หากมนุษย์รับรู้ถึงความจริงในข้อนี้ เราจะปราศจากจากความโลภหรือความอยากทั้งในทางชื่อเสียง เกียรติยศ เงินทอง ทรัพย์สิน ฯลฯ

รูปแบบการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นให้บุคคลสามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืน และใช้จ่ายเงินให้ ได้อย่างพอเพียง และประหยัดตามกำลังของเงินของบุคคลนั้น โดยปราศจากการกู้หนี้ยืมสิน และ ถ้ามีเงินเหลือก็แบ่งเก็บออมไว้บางส่วน ช่วยเหลือผู้อื่นบางส่วน และอาจจะใช้จ่ายมาเพื่อปัจจัยเสริม อีกบางส่วนสาเหตุที่แนวทางการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง ได้ถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในขณะนี้ เพราะสภาพการดำรงชีวิตของสังคมทุนนิยม

สรุปว่า รูปแบบการดำเนินชีวิต องค์ประกอบที่สำคัญของชีวิต การพัฒนาคุณภาพชีวิต และการรับเอาวัฒนธรรมต่างชาติที่ไม่เหมาะสมกับวิถีการดำเนินชีวิตและจารีตที่ดั้งเดิมมาจากต่างชาติ ล้วนต้องอาศัยความสัมพันธ์ในหน้าที่อย่างชัดเจน การดำเนินชีวิตไม่ว่ารูปแบบใดหากขาดความตระหนักในหน้าที่ความสัมพันธ์บทบาทความรับผิดชอบ มนุษย์จะปราศจากคุณค่าทั้งนี้ แต่หากตระหนักในความสัมพันธ์รอบด้านไม่ว่าชาติใด มนุษย์จะมีชีวิตที่สามารถอาศัยอยู่ในโลกนี้ได้ ไม่ว่าจะอยู่ในสถานะใด บทบาทใดก็ตาม ความหลากหลายในการดำเนินชีวิต มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน ไม่ซ้ำกัน แตกต่างกัน แต่ส่วนหนึ่งหากมีธรรมะในการดำเนินชีวิตด้วยแล้วก็จะทำให้ชีวิตที่มีคุณภาพอยู่อย่างมีความสุขโดยไม่พึ่งเป็นอบายมุข เพราะการดำเนินชีวิต ต้องมีความเข้าใจในหน้าที่บทบาทความสัมพันธ์ของคนรอบข้างเป็นสำคัญ

2. หลักคำสอนเรื่องทิศ 6 ปราภฏอยู่ในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค สังคาลสูตร ในอรรถกถาแสดงว่า แม้บิดามารดาของสิ่งคาลกมาณจะสั่งสอนเขาบ่อย ๆ ว่า ให้ไปเข้าเฝ้าพระพุทธ

มีพระภาค หรือเข้าไปหาพระธรรมเสนาบดีสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ พระมหาสาวก 80 แต่คฤหบดีบุตรกลับอ้างว่า ไม่อยากเข้าไปพบพระของพ่อ เพราะต้องไหว้ การก้ม ไหว้ทำให้เจ็บ หลัง การคุกเข่าทำให้เข่าด้าน การนั่งกับพื้นทำให้ผ้าเปื้อนจะเก่า การสนทนาทำให้ คุ่นเคย จะนำไปสู่การนิมนต์พระถวายจีวรและบิณฑบาตทำให้สิ้นเปลือง ในที่สุด เมื่อคฤหบดีเฒ่าเข้าสู่ มรณะกาล จึงได้ให้อิโรวาทแก่บุตรว่า ต้องลูกแต่เช้า นอบน้อมทิศทั้งหลาย

ต่อมาเช้าวันหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรวดดูโลกด้วยพุทธจักขุ เห็นสังคาลกมาณพ กำลังนอบน้อมทิศอยู่ ทรงมีพระดำริที่จะแสดงสังคาลกสูตรอันเป็นวินัยของคฤหบดีแก่สังคาลกมาณพ พระสูตรนี้จะมีประโยชน์ต่อมหาชนทั้งหลาย กล่าวได้ว่าสังคาลกสูตรจึงเป็นพุทธประสงค์ที่จะประกาศธรรมของคฤหบดี ดังนั้นความเป็นมาของสังคาลกสูตรจึงเนื่องด้วยพระกรุณาของพระผู้มีพระภาคที่จะโปรดสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์ (ที.ปา.อ. 16/84-85)

ความหมายของทิศ 6 พจนานุกรม พุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์ ได้ให้ความหมายของทิศไว้ว่า หมายถึง ด้าน ข้าง ทาง แถบ คือ บุคคลต่าง ๆ ที่เราเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ด้วย ดุจทิศที่อยู่รอบตัวจัดเป็น 6 ทิศ ดังนี้ 1) ปรัตถุมทิศ ทิศเบื้องหน้า: มารดา บิดา คหบดีบุตร บุตรพึงบำรุงมารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้าโดยหน้าที่ 5 ประการ คือ 1. ท่านเลี้ยงเรามา เราจักเลี้ยงท่านตอบ 2. จักทำกิจของท่าน 3. จักดำรงวงศ์ตระกูล 4. จักประพฤตินให้เหมาะสมควรรับทรัพย์มรดก ส่วนมารดาบิดา ผู้เป็นทิศเบื้องหน้า บุตรบำรุงโดยหน้าที่ 5 ประการนี้ ย่อมอนุเคราะห์บุตร ด้วยหน้าที่ 5 ประการ คือ 1. ห้ามจากความชั่ว 2. ให้ตั้งอยู่ในความดี 3. ให้ศึกษาศิลปวิทยา 4. หาภรรยา (สามี) ที่สมควรให้ 5. มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร (ที.ปา. 16/199/88) 2) ทัก

ขิณทิศ ทิศเบื้องขวา: ครูอาจารย์คหบดีบุตร ศิษย์พึงบำรุงอาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวาโดยหน้าที่ 5 ประการ คือ 1. ลูกขึ้นยืนรับ 2. เข้าไปยืนคอยต้อนรับ 3. เชื้อฟาง 4. ประนินับดี 5. เรียนศิลปวิทยา โดยเคารพ อาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวา ศิษย์บำรุงโดยหน้าที่ 5 ประการนี้ ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ ด้วยหน้าที่ 5 ประการ คือ 1. แนะนำดี 2. ให้เรียนดี 3. บอกศิษย์ด้วยดีในศิลปวิทยาทั้งหมด 4. ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง 5. ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย (ที.ปา. 16/200/88) 3) ปัจฉิมทิศ ทิศเบื้องหลัง : ภรรยา คหบดีบุตร สามีพึงบำรุงภรรยา ผู้เป็นทิศเบื้องหลัง โดยหน้าที่ 5 ประการ คือ 1. ยกย่องว่าเป็นภรรยา 2. ไม่ดูหมิ่น 3. ไม่ประพฤตินอกใจ 4. มอบความเป็นใหญ่ให้ 5. ให้เครื่องแต่งตัว ภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลัง สามีบำรุงโดยหน้าที่ 5 ประการนี้ ย่อมอนุเคราะห์สามี ด้วยหน้าที่ 5 ประการ คือ 1. จัดการงานดี 2. สงเคราะห์คนข้างเคียงสามีดี 3. ไม่ประพฤตินอกใจสามี 4. รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ 5. ขยันไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง (ที.ปา. 16/201/89) 4) อุตตรทิศ ทิศเบื้องซ้าย: มิตรสหาย คหบดีบุตร ลูกบุตรพึงบำรุงมิตรสหายผู้เป็นทิศเบื้องซ้ายโดยหน้าที่ 5 ประการ คือ 1. การให้ (การแบ่งปันสิ่งของให้) 2. เจรจกจ่ายค่าเป็นที่รัก 3. ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ 4. วางตนสม่ำเสมอ 5. ไม่พูดจาหลอกลวงกัน มิตรสหาย ผู้เป็นทิศเบื้องซ้าย ลูกบุตรบำรุงด้วยหน้าที่ 5 ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์ลูกบุตรด้วยหน้าที่ 5 ประการ คือ 1. รักษามิตรผู้ประมาทแล้ว 2. รักษาทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว 3. เมื่อมิตรมีภัยเอาเป็นที่พึ่งพำนักได้ 4. ไม่ละทิ้งในยามวิบัติ 5. นับถือตลอดถึงวงศ์ตระกูลของมิตร (ที.ปา. 16/202/90) 5) เหนฎฐิมทิศทิศเบื้องล่าง: ทาส กรรมกร ลูกจ้าง คนใช้ คหบดีบุตร นายพึงบำรุงทาสกรรมกรผู้เป็นทิศเบื้องล่างโดยหน้าที่ 5 ประการ คือ 1. จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง 2. ให้

อาหารและรางวัล 3. รักษาในคราวเจ็บไข้ 4. แจกของมีรสแปลกประหลาดให้ 5. ให้หยุดงานตามโอกาส ทาสกรรมกรผู้เป็นทศเบื่องล่าง นายบำรุงโดยหน้าที่ 5 ประการนี้แล ย่อมอนุเคราะห์นายด้วยหน้าที่ 5 ประการ คือ 1. ลูกขึ้นทำงานก่อนนาย 2. เลิกการทำงานที่หลังนาย 3. ถือนาฬิกาข้อมือให้นาย 4. ทำการงานให้ดีขึ้น 5. นำคุณของนายไปสรรเสริญ (ที.ปา. 16/203/90) 6) อุประมิตส ทศเบื่องบน: สมณพราหมณ์ คหบดีบุตร กุลบุตรพึงบำรุงสมณพราหมณ์ ผู้เป็นทศเบื่องบนโดยหน้าที่ 5 ประการ คือ 1. กายกรรมประกอบด้วยเมตตา 2. วจีกรรมประกอบด้วยเมตตา 3. มโนกรรมประกอบด้วยเมตตา 4. เปิดประตูต้อนรับ 5. ให้อำมิสทานเนื่องๆ สมณพราหมณ์ ผู้เป็นทศเบื่องบนกุลบุตรบำรุงโดยหน้าที่ 5 ประการนี้ ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยหน้าที่ 6 ประการ คือ 1. ห้ามจากความชั่ว 2. ให้ตั้งอยู่ในความดี 3. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจงาม 4. ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง 5. ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง 6. บอกทางสวรรค์ให้ (ที.ปา. 16/204/91)

3. วิเคราะห์การดำเนินชีวิตตามหลักทศ

6 ในพุทธปรัชญาเถรวาท

พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เกิดจากการคิดหาเหตุผลของพระพุทธเจ้าที่จะแก้ไขปัญหาชีวิตของมวลมนุษยชาติ ซึ่งอาจจะมีปัญหาส่วนบุคคลและปัญหาส่วนรวมที่เรียกว่าปัญหาสังคม และในที่สุดพระพุทธเจ้าก็ได้ประสบความสำเร็จในการคิดหาเหตุผลในการแก้ปัญหาชีวิตของมนุษย์ และพระองค์ก็ทรงเปี่ยมด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ได้นำเอาเหตุผลอันนั้นมาเพื่อเผยแผ่ช่วยแก้ปัญหาชีวิตมนุษย์ได้เป็นเนืองนิตย์ และเหตุผลอันนั้นก็กลายเป็นคำสอนและได้เผยแพร่ออกไปส่วนต่าง ๆ ของโลกโดยพระองค์เอง และการดำเนินงานของพระสาวกของพระองค์ แม้พระองค์จะปรินิพพานไปแล้วก็ตาม ประเทศไทยก็เป็นประเทศหนึ่งที่ได้รับเอาคำ

สอนของพระพุทธองค์มาเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต เพื่อการดำเนินชีวิตที่มีความสุขพบและความเจริญ การปฏิบัติต่อบุคคลทั้ง 6 ประเภท ที่เปรียบเหมือนทศ 6 เหล่านี้ ฝ่ายละ 6 ประการเป็นการถ้อยที่ถ้อยอาศัย ปฏิบัติต่อกันทุกฝ่าย เช่น มารดา บิดากับบุตร อาจารย์กับศิษย์ สามีกับภรรยา มิตรกับมิตร นายจ้างกับลูกจ้าง และสมณะกับประชาชน ก็เป็นหลักการดำเนินชีวิตได้เป็นอย่างดี ดังจะสรุปผลการวิเคราะห์ ดังนี้

พุทธปรัชญาเถรวาทในฐานะส่งเสริมความมั่นคงแห่งครอบครัว

1) ปัญหาการไม่ทำหน้าที่ในทศเบื่องหน้า บิดา มารดา เห็นบุตรธิดาของตนเองทำความชั่วแล้ว ไม่ห้ามปราม แต่กลับปกป้องและให้ท้าย ไม่ดำเนินเตือนในการกระทำที่ไม่ดีของบุตรธิดา

2) บิดา มารดา ไม่มีเวลาอบรมสั่งสอน บุตรธิดาให้ตั้งอยู่ในความดี ประพฤติแต่สิ่งที่ดีเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ไม่มีเวลาให้กับลูกทำที่ควร

3) บิดา มารดา ไม่ส่งเสริมและสนับสนุนให้บุตรธิดาได้มีโอกาสเรียนหนังสือ ไม่ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ตลอดทั้งไม่นำพาสมาชิกในครอบครัวเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา

4) บิดา มารดา ไม่หาภรรยาหรือสามีที่ดีที่เหมาะสมที่สมควรให้บุตรธิดา และยังไม่ชี้แนะแนวทางในการเลือกคู่ครองที่ดีให้กับบุตรธิดา

5) บิดา มารดา ไม่มอบมรดกหรือทรัพย์สินสมบัติให้บุตรธิดา ตามโอกาสที่เหมาะสมหรือมอบให้ไม่เท่าเทียมกัน จนอาจเป็นเหตุให้บุตรธิดาต้องแย่งชิงมรดกทรัพย์สินสมบัติกัน ดังมีตัวอย่างให้เห็นกันมากมายในปัจจุบันนี้ เป็นต้น

จากการศึกษาค้นคว้า การดำเนินชีวิตตามหลักทศ 6 ในพุทธปรัชญาเถรวาท ศึกษาวิเคราะห์สามารถนำเสนอเนื้อหาสาระตามวัตถุประสงค์ 1)

เพื่อศึกษาหลักการดำเนินชีวิต 2) เพื่อศึกษาทศ 6 ในพุทธปรัชญาเถรวาท 3) เพื่อวิเคราะห์การดำเนินชีวิตตามหลักทศ 6 ในพุทธปรัชญาเถรวาท ได้อย่างชัดเจนดังนี้

การดำเนินชีวิตของบุคคล รูปแบบการดำเนินชีวิตของ คนเรามีความหลากหลายวิถีทางทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ในอดีตลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละคน และสถานการณ์แวดล้อมที่แตกต่างกัน และรูปแบบการดำเนินชีวิตเป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากกลไกการผสมผสานของลักษณะเฉพาะตัวและประสบการณ์วัฒนธรรมในอดีต บริบท มาปฏิสัมพันธ์กับสภาวะแวดล้อมทางสังคม หลักคำสอนเรื่อง ทศ 6 ในพุทธปรัชญานำมาเป็นแนวทางหรือกรอบในการดำเนินชีวิต ดังคำสอน พบว่า พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสอนสิ่งกาลคฤหบดีบุตร ขณะเสด็จออกจากพระเวฬุวัน เข้าไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ ทรงแนะนำให้ไว้ทิศตามแบบของอริยวินัยหรือแบบพุทธ ถึงการไว้ทิศที่ถูกต้อง เป็นวิธีการส่งเสริมชีวิตให้ดีขึ้น ด้วยวิธีปฏิบัติต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องที่อยู่รอบตัว 6 ประเภท คือ ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ มารดา บิดา, ทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูอาจารย์, ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ ภรรยา, ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตร อำมาตย์, ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ ลูกจ้าง ทาส กรรมกร และทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณะพราหมณ์

1. ปุริตถิมทิศ หมายถึง ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ บิดา มารดาการคุณแก่เราคนแรก เป็นผู้มือุปการะ เพราะเข้ามารับผิตชอบต่อชีวิตก่อนใคร และทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นชีวิต เลือดเนื้อความเป็นมนุษย์ ได้มาจากบิดามารดา จึงจัดให้ทั้งสองมาอยู่เป็นทิศเบื้องหน้า

2. ทักขินทิศ หมายถึง ทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูบาอาจารย์ เป็นบุคคลสำคัญกับชีวิต เพราะสอนเราตั้งแต่ให้รู้จักการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ให้รู้จักการรักษาเนื้อรักษัตว ตลอดจนสอนให้รู้จักการทำ

มาหากิน จึงเป็นทักษิณบุคคค คือบุคคลที่พวกเราต้องกราบไหว้บูชา

3. ปัจฉิมทิศ หมายถึง ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ ภรรยา ถือว่าเป็นกำลังเสริมเป็นคู่ชีวิตที่รักใคร่ไว้ใจได้ เป็นคู่คิดที่ปรึกษาที่จริงใจ เป็นผู้ติดตามที่ภักดี เป็นผู้คอยสนับสนุนช่วยเหลืออยู่เบื้องหลังอย่างเต็มที่ คอยตรวจตราทำเรื่องต่าง ๆ ให้ครบถ้วนสมบูรณ์

4. อุตตรทิศ หมายถึง ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสหายที่เป็นผู้คอยช่วยเหลือให้เราข้ามพ้นอุปสรรค และภัยอันตรายต่าง ๆ ในเวลาเดียวกันก็ยังเป็นกำลังสนับสนุนให้เราสามารถบรรลุความสำเร็จอีกด้วย ทิศเบื้องซ้ายเป็นทิศที่ใหญ่ที่สุด เพราะตลอดชีวิตของคนเราต้องเกี่ยวข้องกับผู้คนมากมาย เพราะฉะนั้น ใครมีทิศเบื้องซ้ายน้อยก็จะเข้าตำรา “นกไม่มีขน คนไม่มีเพื่อน” ถ้าใครสำรวจตรวจสอบดูแล้วพบว่าตัวเองมีเพื่อนน้อยละก็ รีบกลับไปแก้ไขเสีย

5. เหนฏฐิมทิศ หมายถึง ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ คนรับใช้ ลูกน้อง ใครมีลูกน้องมาก ๆ ก็ไม่หนักแรงกาย คือไม่ต้องทำงานหนัก อาจจะหนักแรงใจบ้าง ถ้าฝึกเขาไม่ดี แต่ให้รู้ว่าทิศเบื้องล่างนี้ เป็นทิศที่คอยเป็นฐาน เป็นกำลัง เป็นที่มาแห่งทรัพย์สินเงินทอง เป็นกองเสบียงในการหล่อเลี้ยงชีวิตของเรา เราจะมีทรัพย์สินมาใช้ในการสร้างบุญสร้างบารมีได้มากน้อยเท่าไร ก็มาจากทิศเบื้องล่าง

6. อุปริมทิศ หมายถึง ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณพราหมณ์ คือ พระภิกษุสงฆ์ เป็นผู้นำจิตวิญญาณ เพราะเป็นผู้ที่สูงด้วยคุณธรรม อีกทั้งยังเป็นผู้ชี้ทิศ บอกทางถูกผิด

เพราะฉะนั้นหลักทศ 6 มีองค์ประกอบดังกล่าวข้างต้น สามารถนำมา เป็นหลักการดำเนินชีวิตตามทางสายกลาง คือ คำสอนในสิ่งกาลคฤหบดีบุตร มีเป้าหมายที่จะดับทุกข์ เช่นเดียวกับการดำเนินชีวิตตามทางกลาง ในขณะที่เดียวกันยังรักษาความสัมพันธ์ระหว่างตนกับสังคม เพื่อที่จะได้พึ่งพากัน

เกี่ยวกัน ปกป้อง และมุ่งสู่ชีวิตที่เจริญ การพัฒนาตนตามแนวทิศ 6 มีพื้นฐานสำคัญ พัฒนาตนให้เป็นมนุษย์ สู่ความเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ คือ สัตบุรุษ ส่วนการอยู่ร่วมกันในสังคมตามแนวทิศ 6 คือ การประพฤติตนเป็นพลเมืองที่ดีในสังคม โดยประพฤติตามหลักศีลธรรม ประพฤติตามอารยธรรม และมีหลักธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทอีกมากมายในการที่จะนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นกาวใจ เชื่อมโยงรักษาสามัคคีของคนในสังคมสำหรับการดำเนินชีวิตตามหลักการแห่งการอยู่ร่วมกันในสังคมตามแนวแห่งทิศ 6 เป็นการรักษาสัมพันธของคนในสังคม 4 ด้าน ได้แก่ ด้านครอบครัว ด้านสังคม ด้านการศึกษา และด้านศาสนา ในแต่ละด้านมีบทบาทหลายฐานะ จึงมีหน้าที่ต่อทิศต่าง ๆ ตามบทบาทที่เหมาะสม เพื่อประสานความร่วมมือกันในการที่จะปกป้องภัยต่าง ๆ ไม่ให้มากล้ากลาย นำไปสู่ความเกษมสุข

แบบแผนในการดำเนินชีวิตที่ดีในสังคมเรียกว่า ธรรมนุญชีวิตและหลักธรรมในแนวทางทิศ 6 ต่างก็เน้นความสำคัญของการดำเนินชีวิตที่ดีในสังคม ผ่านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลซึ่งแต่ละบุคคลล้วนมีบทบาทหน้าที่หลาย ๆ ด้าน ในขณะเดียวกันต้องปฏิบัติหน้าที่ในแต่ละบทบาทอย่างเหมาะสม อันนำมาซึ่งสันติสุขในสังคม จากการวิจัยพบว่า การดำเนินชีวิตโดยยึดหลักทิศ 6 อยู่ในแนวทางของมัชฌิมาปฏิปทา โดยเริ่มต้นจากการปฏิบัติความเชื่อสู่สัมมาทิฐิเป็นการอยู่ร่วมกันตามเส้นทางสายกลาง เพื่อจะนำไปสู่เป้าหมายขั้นสุดท้าย คือ มีปัญญาสมบูรณ์ หลักธรรมทิศ 6 นี้จึงเป็นเรื่องเดียวกันกับธรรมนุญชีวิต อันนำมาซึ่งสังคมโลกที่มีเสถียรภาพมั่นคงในสังคมมีคุณธรรม มีความสามัคคีโดยอาศัยหลักธรรมทางพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นแนวทางสร้างจริยธรรม เชิงบวกให้เกิดขึ้นในสังคมโลก

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กระทรวงศึกษาธิการ กำหนดเป็นนโยบายในการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นหลักธรรมทิศ 6 ในรายวิชา พระพุทธศาสนา เป็นรายวิชาพื้นฐาน

2. ครอบครัว วัด และโรงเรียน บูรณาการร่วมกันในการอบรมบ่มเพาะแนวทางการดำเนินชีวิตโดยยึดหลักธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท ในการดำเนินชีวิตของเด็ก และเยาวชน โดยใช้หลักธรรมทิศ 6 ในสังคาลสูตรเป็นกรอบแนวทาง

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

จากผลการวิจัย การดำเนินชีวิตตามหลักทิศ 6 ในพุทธปรัชญาเถรวาท มีประเด็นที่น่าสนใจที่ควรแก่การวิจัยต่อไป คือ

1. ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพุทธศาสนาในการส่งเสริมความเข้มแข็งด้านจิตใจในการดำเนินชีวิตภายใต้ยุคโลกาภิวัตน์

2. ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทิศ 6 บทบาทของ ทิศเบื้องหน้ามารดาบิดา เฉพาะกรณีทิศ 6 ในสังคาลสูตร ต่อวิธีการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน ในฐานะเป็นหลักพัฒนาคุณภาพชีวิต

3. ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทิศ 6 บทบาทของ ทิศเบื้องขวา ครูอาจารย์ เฉพาะกรณีทิศ 6 ในสังคาลสูตร ที่มีผลต่อวิธีการดำเนินชีวิตของเด็ก และเยาวชนในสังคมปัจจุบันในฐานะเป็นหลักในการอบรมสั่งสอน

4. ศึกษาเปรียบเทียบความสำคัญของหลักธรรมทิศ 6 ในสังคาลสูตรกับ คุณธรรมจริยธรรมพื้นฐาน เพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินชีวิตที่สงบสุข เจริญอกงาม

5. ศึกษาวิเคราะห์การใช้ประโยชน์

บรรณานุกรม

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ: ธนัชการพิมพ์, 2553.

_____. ความเป็นกัลยาณมิตรของหลวงปู่ชา. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2539. มหามกุฏราชวิทยาลัย, มูลนิธิ. พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย เล่ม 1, 15, 16, 19, 21, 24, 34, 35, 36, 37, 45, 71. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2554.

โสภา ซปีลมันน์. ครอบครัวไทยที่พึ่งปรารถนาในสังคมเมืองในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย, 2534.

อภิชัย พันธเสน. พุทธเศรษฐศาสตร์: วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่าง ๆ. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, 2543

